

Valoa tunnelin päässä?

PERTTI HAAPARANTA

Professori

Helsingin kauppakorkeakoulu

Mancur Olson and Satu Kähkönen (eds.): A Not-So-Dismal Science, A Broader View of Economies and Societies, Oxford University Press, 2000.

Miksi elintasoerot ihmisten välillä ovat suuria ja pysyviä? Miksi nämä erot kytkeytyvät selkeästi maiden välisiin elintasoeroihin? Olsonin ja Kähkösen toimittamassa teoksessa tarkastellaan ongelmaa ns. uuden institutionaalisen kansantaloustieteen ja Olsonin kollektiivisen toiminnan logiikalle rakentuneen tutkimuksen näkökulmista. Kirjan kirjoittajat ovat tunnettuja taloustieteilijöitä, taloushistorioitsijoita ja politiikan tutkijoita.

Uuden institutionaalisen kansantaloustieteen kehittäjistä tunnetuimmat lienevät Nobel-palkitut *Ronald Coase* and *Douglass North*. Se näkee alikehityksen johtuvan lähinnä huonoista tai olemattomista oikeudellisista instituutioista, jotka estävät pitkäaikaisten luotettavien sopimusten solmimisen ja siten erilaisten liiketoimien kehityksen. Olsonin kollektiivisen toiminnan logiikka voi selittää instituutioiden kehitty-

mättömyyden. Erilaiset pienet eturyhmät, joilla on selkeästi määritelty yhteinen etu, voivat saada yhteiskunnassa vallan ja käyttää sitä omien päämääriensä edistämiseen. Vaikka enemmistö kärsisi tästä niin enemmistön vastustuksen pitäisi organisoitua, ennen kuin sillä olisi merkitystä. Tämän organisoitumisen ongelma on, että yksittäinen ihminen saa sen edut, vaikka ei osallistuisikaan yhteisiin ponnistuksiin. Jos kaikki ajattelevat näin, niin enemmistö ei kykene vastustamaan pienryhmiä. Vallankumous on kollektiivista toimintaa, siksi sen tekeminen vaatii etujoukkoa. *Lenin* ymmärsi kollektiivisen toiminnan logiikan muotoillessaan teoriansa kommunistisesta puolueesta työväenluokan johtavana voimana. Samoin esimerkiksi eläinaktivistien organisoitumisessa on muotoja, joiden ymmärtämisessä kollektiivisen toiminnan logiikalla voi olla merkitystä.

Olsonin teoria, kuten koko kansantaloustiede, pohjautuu metodologiselle individualismille, ei välttämättä oletukselle itsekkäistä preferensseistä. Metodologisen individualismin mukaan se, mitä yhteiskunnassa tapahtuu, voidaan nähdä yksilöiden tekemien ratkaisujen pohjalta,

perustuvat ne sitten millaisille pyrkimyksille tahansa. Yksilöiden tekemien päätösten seuraukset voivat olla hyviä tai huonoja, eikä niiden tarvitse edes olla sitä, mihin ihmiset pyrkivät. Ulkoisvaikutukset ovat esimerkki toiminnoista, joiden seuraukset eivät vastaa tekijänsä päämääriä. Kollektiivisen toiminnan logiikka auttaa myös ymmärtämään, miksi ulkoisvaikutusten kuten ympäristön saastuttamisen seurauksia on vaikea korjata. Usein ympäristön saastumisesta hyöttyy jokin pieni ryhmä kun taas haitat kantaa suuri enemmistö. Kollektiivisen toiminnan logiikka selittää, miksi ongelmasta tulee tällöin pysyvä. Mielenkiintoista muuten on, että norjalaisen filosofin *Jon Elsterin* mukaan *Karl Marxin* kestävin panos yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen oli metodologisen individualismin kehittäminen.

Olsonin teorian vahvuus on, että sen avulla voidaan keskustella poliittisten järjestelmien merkityksestä taloudelliselle kehitykselle. Myös tästä näkökulmasta viime aikojen tutkimuksen valossa demokratia on paras¹. Demokratialla tarkoitan tässä ihmisten mahdollisuuksia osallistua itseään koskevien päätösten tekoon. Olsonille on tärkeää päätöksentekijöiden ajamien etujen kattavuus. Pitkäaikainen vakaa diktatuuri voi olla melko tehokas, koska diktaattorin etujen mukaista on kasvattaa sitä tuloa, jota hän voi verottaa henkilökohtaisten tulojensa kerryttämiseksi. Tämä voi selittää esimerkiksi sen, miksi Neuvostoliiton talous ja kansalaisten aineellinen hyvinvointi kasvoi 1960-luvun lopulle asti. Vastaavia esimerkkejä löytyy kehitysmaista. Miksi demokratia sitten on parempi? Demokratiassa päätöksentekijät ovat viime kädessä vastuussa äänestäjille, joiden hyvinvointi riippuu myös muista tuloista kuin verotuloista. Demokratiassa päätöksentekijöiden henkilö-

kohtaiset edut kattavat siis koko tulonmuodostuksen, ei vain verotuloja.

Olsonin teoriasta seuraa (hän itse ei tätä huomaa), että paras poliittinen järjestelmä on sellainen, jossa äänivalta on jaettu henkilökohtaisen varallisuuden perusteella eli rahan valta. Eniten ääniä olisi henkilöillä, joilla on suurin intressi muiden kuin verotulojen kerryttämiseen. Tästä seuraa se, että poliittinen demokratia (kansalainen ja ääni periaate) takaa parhaiten talouden tehokkuuden silloin, kun varallisuudenjako on mahdollisimman tasainen. Tällöinhän poliittinen ja »taloudellinen» enemmistö ovat identtiset. Näin taloudellisen tasa-arvon kasvattaminen voi tehostaa talouden tehokkuutta. Suomessa on viralliseksi totuudeksi noussut väite, että talouden tehokkuuden parantamiseksi on kasvatettava taloudellista epätasa-arvoa. Empiirisestä tutkimuksesta tälle väitteelle on vaikea löytää perusteita ja viime vuosien teoreettinenkin tutkimus² on asettanut sen monilta osin kyseenalaiseksi. Tietysti mm. Yhdysvallat voidaan esittää esimerkkinä maasta, jossa äänioikeus on de facto jaettu varallisuuden mukaan. Äänioikeus on vain tapa delegoida päätösvaltaa valituille henkilöille. Jos ainoastaan varakkailla ehdokkailla on mahdollisuus päästä läpi, niin valta on annettu rikkaille. Ehkä puoluetuki on välttämätön, jotta kaikilla kansalaisilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet vaaleissa.

Bradford DeLongin artikkeli tukee näkemystä, että äänivoiman jakaminen varallisuuden perusteella lisää tehokkuutta. Hän selvittää keskiajan kaupunkitalouksien taloudellisen kukoistuksen syitä. Kaupunkitaloudet kasvoivat, koska niissä valta oli kauppiaille, joiden intressissä oli sallia kukoistava elinkeinoelämä. Kauppiaiden mielenkiinto ei kohdistunut vain verotulojen kasvattamiseen, koska he itse olivat aktiivi-

¹ Ks. esimerkiksi *Rodrik* (1999).

² Ks. esimerkiksi *Benabou* (2000).

sia liikemiehiä. DeLongin kokoamassa aineistossa on selvää, että kaupunkien joutuessa yksinvaltaisten ruhtinaiden vallan alle, ne ajautuivat taloudelliseen stagnaatioon.

DeLong yleistää argumenttinsa kaupunkitalouksista valtioihin. Hän vertaa toisiinsa Espanjaa *Filip II:n* aikoihin, Hollantia 1600–1700-luvuilla ja Englantia teollisen vallankumouksen aikoihin. Espanjan talous tukehtui veroihin, joita tarvittiin rahoittamaan itsevaltiaan kuninkaan sotaretket. Hollanti joutui (aluksi) puolustautumaan hyökkäyksiä vastaan, joten sielläkin verojen oli noustava. Hollannissa talous ei kuitenkaan taantunut heti, koska veroista päätti paljon laajempi yhteisö kuin Espanjassa, jolloin verotulojen käyttötarkoitus sisäistettiin. Aikaa myöten verot DeLongin mukaan kuitenkin hidastivat talouden kehitystä. Englannissa suurvalta-aseman luominen vaati myös verojen nostamista. DeLongin mukaan tämä kuitenkin ajoittui oikein, eli vasta sen jälkeen, kun teollinen vallankumous ja talouden kehitys muutenkin oli laajentanut veropohjaa. DeLongin johtopäätös onkin, että teollinen vallankumous syttyi Englannissa pelkästään vahingossa. Valtiovalta oli siellä heikko sen verran pitkään, että se ei ehtinyt estämään talouden nousua.

DeLongin analyysi tuo mieleen nyky-Venäjän. Yhdysvaltalainen taloustieteilijä *Richard Ericson* on luonnehtinut Venäjän järjestelmää feodalistiseksi, koska siinä itsevaltaiset aluejohtajat hallitsevat alueitaan kuten voimakkaat ruhtinaat muinoin läänityksiään. Keskusvalta on heikko ja alueiden ja keskusvallan suhteet epä-määräiset, mikä on estänyt kehitykselle välttämättömän institutionaalisen perustan muodostumisen³. Tuloksena on ryöstökapitalismi, kuten

³ Alueiden ja keskusvallan välisistä suhteista Venäjällä ks. esimerkiksi *Shleifer* ja *Treisman* (2000) ja *Woodruff* (1999).

Andrei Shleifer järjestelmää luonnehtii. Näissä oloissa keskusvallallakaan ei ole paljon muuta mahdollisuutta kuin osallistua ryöstelyyn, jos se yrittää edes hitusen hoitaa valtion peruspalveluita. *Putinin* yritykset lisätä keskusvallan kasvua ovat sopusoinnussa talouden kehitystä edistävien toimien kanssa. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa on, varmasti osin perinteisen »ryssävihan» vaikutuksesta, tulkittu Putinin toimet puhtaana valtapolitiikan näkökulmasta. Tietenkin demokratian puolesta on syytä olla huolissaan. Mutta ehkä nyt on kyse muustakin.

Miksi sitten demokratioistakin jotkut menestyvät paremmin toiset huonommin? Olsonille on keskeistä päätöksentekijöiden intressien kattavuus. Jos intressit ovat kapeat, niin talous ei kukoista. Kapeat ne ovat silloin, kun valtaan on noussut joidenkin erityisryhmien edustajia tai jos aiemmat laajoja intressejä edustaneet organisaatiot ovat pirstoutuneet pieniksi ryhmäkunniksi. Jälkimmäistä Olson pitää vääjäämättömänä, sillä homogeeniset pienryhmät hajottavat ne, koska enemmistön organisoituminen on vaikeaa.

Olson on selittänyt näin myös Ruotsin kehitystä. Hänen mukaansa Ruotsin ammattiyhdistysliike yhdessä sosialidemokraattisen puolueen kanssa edusti alunperin laajoja intressejä, mutta intressit pirstaloituivat ajan myötä. *Erik Moberg* kritisoi tätä vaikuttavasti. Moberg huomauttaa, että Ruotsissa työmarkkinajärjestelmä hajautui vasta taloudellisen kriisin jälkeen, ei sitä ennen. Hän kyllä hyväksyy Olsonin yleisen teorian lähtökohdat, mutta väittää Ruotsin poliittisen järjestelmän johtavan siihen, että päätöksentekijöiden intressissä on yhteiskunnan kokonaistila. Tiukka puoluepohjainen järjestelmä takaa sen, että äänestäjien valittavana on kokonaispakettaja, joiden takana valitut edustajat seisovat. Kansanedustajien etu on tällöin puolueen etu ja puolueen etuna on ottaa huomioon äänestäjien etu.

Jos aidan yli hyppiminen on yleistä, kukin kansanedustaja edustaa vain itseään. Se johtaa väistämättä päätöksenteon näkökulman suppenemiseen ja antaa pienille painostusryhmille mahdollisuuden toimia. Moberg viittaa USAn kongressiin ja lobbareiden toimintaan verrattuna Eurooppaan. Meilläkin on syytä alkaa pohtia tarkemmin oman järjestelmämme luonnetta sen sijaan, että vähätelämme poliitikkoja ja puolueita populistisesti. Ja ehkä kritiikkiä tulisi suunnata enemmän kansalaisjärjestöjä kohtaan.

Joel Mokyriin, Edward Montgomeryn ja Russell Hardinin artikkelit valottavat eri puolilta pienryhmien muotoutumista ja niiden vaikutusta yhteiskuntien kehitykseen. Kukin niistä kehittää Olsonin teoriaa hienojakoisemmaksi. Mokyri analysoi valaisevasti yhteiskunnalliseen päätöksentekoon liittyvää epävarmuutta (onko geenimanipuloitu ruoka turvallista?) ja pienryhmien organisoitumista. Ovatko rodullisen tai sukupuolisen syrjinnän vastaiset toimet pelkästään pienten painostusryhmien toiminnan tulosta, jotka tuottavat kokonaisuuden kannalta vain haittaa? Mokyriin tarkoituksena on ymmärtää, miksi yhteiskunnat eroavat sen suhteen, kuinka herkästi ne ottavat vastaan teknologisia innovaatioita.

Yksi mielenkiintoinen kysymys, jonka Mokyri asettaa, on seuraava: Miksi innovaatioiden levittäminen jätetään vain harvoin »markkinamekanismille» vaan usein se alistetaan poliittiselle päätöksenteolle? Mokyriin vastaus on, että »markkinoilla» vain yksittäinen kuluttaja voi tehdä »kyllä» tai »ei» päätöksen, jolloin käytännössä »ei» päätöstä ei tehdä. Otetaan esimerkiksi geenimanipuloitu soija. Vaikka maanviljelijä ei sitä haluaisi viljellä, niin hänellä ei ole mitään mahdollisuutta estää sen kasvamista omilla pelloillaan, jos naapurissa sitä viljellään. Miksi sitten uuden teknologian käyttöä vastustetaan? Mokyri käy läpi tutut argumentit painos-

tusryhmistä, jotka rakentuvat niiden ympärille, joille uusi teknologia merkitsee tulojen menetystä⁴. Mutta hän tuo esille myös sen, että uudella teknologialla voi olla kulttuurisia vaikutuksia, jotka ovat myös enemmistön mielestä haitallisia. Usein muutokset ovat myös peruuttamattomia. Tämän vuoksi muutosvastarinnan on keskityttävä ajallisesti. Tämä korostuu, jos uskotaan, että vaikka nyt uudesta teknologiasta ei ole haittaa, niin sen seurauksena syntyy väistämättä haitallista teknologiaa (Cyborgit?). Russell Hardin tuo esiin yhden mielenkiintoisen näkökohdan pienryhmien toiminnasta, joka näkyy myös uudesta teknologiasta käydyssä keskustelussa. Monet pienryhmät puolustavat autonomiaa itselleen tai jollekin muulle ryhmälle universalistisilla argumenteilla, eli argumenteilla, jotka edellyttävät kaikkien jakavan samat arvot. Vastaavasti yksilön autonomiaa korostavien on mahdotonta ilman ristiriitaa hyväksyä ryhmien autonomia. Lisäksi Hardin argumentoi, että vaikka erilaiset moraaliset tai yhteiskunnal-

⁴ Tässä voi huomauttaa, että yhteiskunnissa, joissa on tehokkaat tulontasausmekanismit, innovaatioita ei vastusteta ainakaan sen vuoksi, että ne lisäävät tuloeroja. Niinpä Euroopassa ammattiyhdistysliike on tukenut investointeja uuteen teknologiaan. Tietysti voimakas tulojen tasaus voi heikentää kannustimia kehittää uutta teknologiaa. Tähän liittyvää teoriaa löytyy mm. artikkelista Benabou (2000). Yksi mahdollisuus on, että yhteiskunta varmistaa kaikille samat mahdollisuudet päästä hyötymään innovaatioista. Tasapuoliset mahdollisuudet kouluttautumiseen ovat yksi keino. En malta olla tuomatta esiin, että suomalaisessa keskustelussa on viime aikoina painotettu varsin yksipuolisesti kannustimia kehittää uutta teknologiaa. Yhtä tärkeää on varmistaa, että uutta teknologiaa otetaan myös käyttöön. Miksiköhän Ruotsista ja Suomesta on tullut muun maailman silmissä uuden teknologian ihmemaita? Eikö ole vähän liioiteltua väittää, että se on tapahtunut hyvinvointivaltiosta huolimatta?

liset näkökohdat katsottaisiin tärkeämmiksi kuin taloudelliset näkökohdat, niin siitä ei mitenkään loogisesti seuraa, että julkisen vallan tulisi automaattisesti suojella erilaisia pienryhmiä.

Montgomeryn katsauksessa syrjinnän tutkimukseen tulee esiin seikkoja, joihin mielelläni näkisin viitattavan muussakin kuin akateemisessa keskustelussa. Miltä tuntuu ajatus, että naiskiintiöt toimivat optioetujen tavoin? Kiintiöt (jos syrjintää todella esiintyy) lisäävät miesten kilpailua työpaikoista, mikä pakottaa miehet panostamaan aiempaa enemmän paikan saamiseksi. Naisille kiintiöt luovat option, jota heillä ei aiemmin ollut. Tämän vuoksi naiskiintiöt voivat lisätä talouden tehokkuutta.

Viime kädessä Olsonin ja Kähkösen teoksen tarkoitus on luoda järjestelmällistä pohjaa politiikalle. Mutta miksi politiikkaa tarvitaan? Libertaristien mukaan politiikkaa ei tarvita, koska olemme aina parhaassa mahdollisessa maailmassa. Jos näin ei olisi, niin voimme aina päästä vapaaehtoisesti sopimukseen parantavista toimista, koska kaikkien asema silloin paranee. Jos diktaattori toimii tehottomasti, niin hänelle voidaan ehdottaa ryhtymistä myös suurkapitalistiksi, joka ottaa kokonaisuuden edut paremmin huomioon. Paradoksaalisesti politiikan tarpeettomuuteen päädytään myös vallitsevaa politiikkaa kritisoiduista lähtökohdista. Se korostaa kulttuuristen tekijöiden merkitystä ja pysyvyyttä. Tämän vuoksi on vain odotettava kehitysmaiden omia toimia eikä puuttua niiden tekemisiin. Vallitseva tilanne on siis paras mahdollinen, ulkopuolisten näkökulma on aina virheellinen. Kollektiivisen käyttäytymisen teoria antaa politiikalle mahdollisuuden, koska se selittää sen, miksi vapaaehtoisin sopimuksin ei aina saavuteta parasta mahdollista maailmaa ja mistä vallitsevien käytäntöjen pysyvyys johtuu ilman että ne kuitenkaan ovat muuttamattomia. Olson

kritisoikin myös melko osuvasti niitä kehityserojen selityksiä, jotka pohjautuvat globalisaatiokritiikille. Kaikilta osiltaan Olsonin argumentaatio ei ole kuitenkaan vedenpitävä. Hän on oivaltanut erinomaisesti, että parin viimeisen vuosisadan massamuuttoliikkeen tarjoavat taloustieteilijöille lähes laboratoriokeiteita vastaavan mahdollisuuden tarkastella globalisaation vaikutuksia. Hän väittää, että muuttoliikkeiden vaikutukset taloudelliseen kehitykseen ovat vähäiset. Tämä väite on ristiriidassa ainakin yhden aiheen tutkimuksen ehdottoman auktoriteetin, *Jeffrey Williamsonin*, tulosten kanssa⁵. Williamsonin mukaan muuttoliike Euroopasta Yhdysvaltoihin vaikutti huomattavasti tulonmuodostukseen, erityisesti palkkojen kehitykseen kummassakin maanosassa. Euroopassa muuttoliike nosti palkkoja, Yhdysvalloissa laski.

Olson kritisoi muuttoliikkeiden vaikutuksia selvitellessä tutkimusten avulla niitä kehityserojen selityksiä, jotka korostavat kulttuuristen tekijöiden merkitystä. Hän huomauttaa, että tutkimusten mukaan kehitysmaista kehittyneisiin maihin muuttaneiden palkat nousevat huomattavasti. Jos kulttuurisilla tekijöillä olisi suuri merkitys, niin henkilön tuottavuus määräytyisi sen kulttuurin mukaan, jossa hän on kasvanut, eikä muutto vaikuttaisi tuottavuuteen. Muuttoon liittyvää tuottavuuden kasvua ei voi selittää myöskään valikoituminen, eli että kehitysmaista muuttaisivat ne, joiden kulttuuriset siteet synnyinmaahansa olisivat heikoimmat. Kaiken kaikkiaan Olsonin näkemys, että taloudellinen kehitys on kiinni enemmän kansallisista instituutioista kuin globalisaatiosta tai kulttuurisista sidonnaisuuksista, on otettava vakavasti.

⁵ Williamson (1999) teoksessa *Aghion* ja Williamson (1999) on hyvä katsaus Williamsonin tutkimukseen.

Mutta ovatko parhaat instituutiot yksikäsitteisesti määrättyjä vai voiko hyvä kehitys pohjautua monimuotoisuudelle? Hieman häiritsevää olsonilaisessa ajattelussa ja uudessa institutionaalisessa taloustieteessä on se, että usein ne käsittelevät taloudellisen kehityksen ongelmia ikään kuin kaikkialle pitäisi pystyttää samanlaiset (yhdysvaltalaistyypiset?) instituutiot. Olsonin ja Kähkösen kirjassa onneksi useat artikkelit voidaan tulkita tämän näkemyksen kritiikiksi. Mainittakoon näistä *Bardhanin*, Mobergin, Mokyryn ja Williamsonin artikkelit. Mokyr korostaa sitä, että kehityksen saamat muodot riippuvat usein historiasta. Oliver Williamson korostaa tässä hengessä sitä, että politiikkavaihtoehtoja pohdittaessa vallitseva tilanne on otettava huomioon. Hänen artikkelinsa käsittelee tätä näkökohtaa yksityiskohtaisesti. Vaihtoehtojen realismisuus on kuitenkin monitahoinen käsite. Onko kehitysavulla oikein ja mahdollista »kiristää» kehitysmaat uudistuksiin?

Pranab Bardhan kritisoi uutta institutionaalista taloustiedettä ja olsonilaista teoriaa siitä, että ne näkevät liian yksisilmäisesti kehitysmaiden ongelmien johtuvan valtiovallan huonosta toiminnasta. Varsin usein niissä esitetään, että kaikki valtion harjoittama tulonjako palvelee vain joidenkin erityistyhmiä etua. Bardhan luo katsauksen Intian esikapitalistisiin instituutioihin ja osoittaa niiden mahdollistaneen vähintään yhtä tehokkaan taloudellisen toiminnan kuin Euroopan kukoistavissa kaupunkitalouksissa. Nämä instituutiot kattoivat taloustoimet myös kastien välillä, joten kastilaitos ei ole syytä sille, että Intia ei kehittynyt samalla tavalla kuin Keski-Eurooppa. Syynä ei myöskään ole »kollektivistinen» (esimerkiksi kunniaan ja maineen ylläpitoon perustuva) tapa pitää huolta sopimusten kunnioittamisesta vastakohtana länsimaiselle formaaliin oikeusmenettelyyn perustuvalla käytännöllä. Niitä käytetään runsaasti

myös länsimaissa kuten *Richard Cooter* artikkelissaan osoittaa. Bardhan löytää institutionaalisia eroja rahoitusmarkkinoilta. Nykytilannetta tarkastellessaan hän korostaa, että tulonjaon taioittaminen voi olla välttämätöntä, jotta koko kansakunta sitoutuisi tehtäviin uudistuksiin.

Bardhan ottaa esimerkiksi maareformit. Hän viittaa tutkimuksiin, joiden perusteella on selvää, että kehitysmaiden maataloudessa ei ole suurtuotannon etuja. Tällöin maareformi (suurtilallisten maiden jakaminen pienemmiksi tiloiksi ja niiden jakaminen maatalousväestölle) ei ainakaan vähennä maatalouden tuottavuutta vaan pikemminkin lisää sitä. Viimeaikainen tutkimus Intiasta viittaa siihen, että maareformit ovat itse asiassa nostaneet maatalouden tuottavuutta ja vähentäneet köyhyyttä⁶. Kuitenkin niiden tekeminen on osoittautunut poliittisesti hankalaksi. Miksi näin on, vaikka suurmaanomistajat olisivat maat vuokraamalla tai myymällä voineet kasvattaa tulojaan? Yksi selitys on, että potentiaalisilla maan ostajilla ei ole mahdollisuutta ottaa lainaa, koska heillä ei ole vakuuksia. Maa itsessään olisi hyvä vakuus, joten kierre on selvä. Koska maa on hyvä vakuus, sitä voisi käyttää vakuutena myös muissa investoinneissa. Periaatteessa suurmaanomistajat ja potentiaaliset pienviljelijät voisivat organisoitua ryhmiksi ja neuvotella molempia tyydyttävä sopimus. Kollektiivisen toiminnan logiikka selvittää, miksi näin ei käy eikä siis hyödyllisiä instituutioita synny spontaanisti.

Olsonin ja Kähkösen teos on hyvä osoitus kansantaloustieteilijöiden valmiudesta keskustella tärkeistä yhteiskunnallisista asioista. Tällaiset teokset antavat myös mahdollisuuden kommunikoida muun yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kanssa.

⁶ *Besley ja Burgess* (2000).

Kirjallisuus

Aghion P. ja J. Williamson (1999) *Growth, Inequality, and Globalization*, Oxford University Press.

Benabou R. (2000) *Unequal Societies: Income Distribution and the Social Contract*, *American Economic Review*, vol. 90, March, 96–129.

Besley T. and R. Burgess (2000) *Land Reform,*

Poverty Reduction, and Growth: Evidence from India, *Quarterly Journal of Economics*, vol. CXV, May 2000, 389–430.

Rodrik D. (1999) *Democracies Pay Higher Wages*, *Quarterly Journal of Economics*, vol. CXIV, August 1999, 707–738.

Shleifer A. ja D. Treisman (2000) *Without a map*, MIT Press.

Woodruff D. (1999) *Money Unmade*, Cornell University Press.